

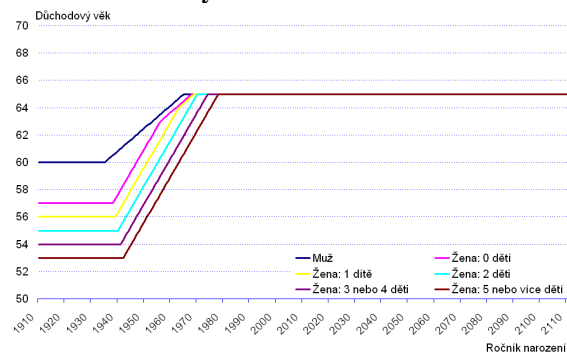
Posun věkové hranice a zrušení předčasných důchodů

Upozornění pro čtenáře: Tento text byl zpracován s cílem podat informaci o budoucím vývoji důchodového systému v případě, že budou provedeny vybrané parametrické reformy. Tyto parametrické reformy jsou pouze ilustrativní a nemají za cíl jakýmkoliv způsobem preferovat to či ono řešení nebo nástroj uvnitř důchodového systému. Konkrétní hodnoty zkoumaných parametrů byly pro účely provedení této analýzy zvoleny výkonným týmem. Výkonný tým předpokládá, že se k tomuto podkladu povede odborná diskuse, ze které vyloučnou užitečné náměty na zdokonalení provedené analýzy.

Analyzovat se bude dopad následujících parametrických změn stávajícího důchodového systému:

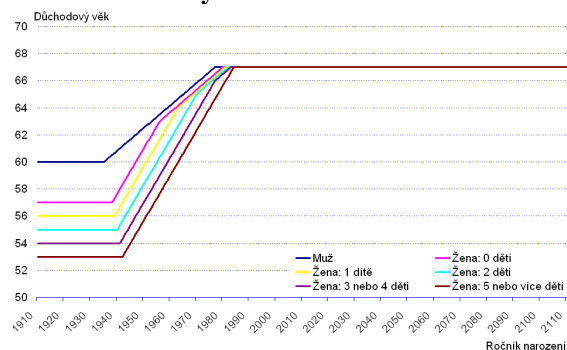
- (i) Postupné zvýšení věkové hranice pro odchod do starobního důchodu na 65 let pro muže i ženy. Muži dosáhnou tohoto věku v roce 2030, ženy v letech 2033-2043 (v závislosti na počtu vychovaných dětí).

Graf 1: Proces zvyšování věkové hranice na 65 let

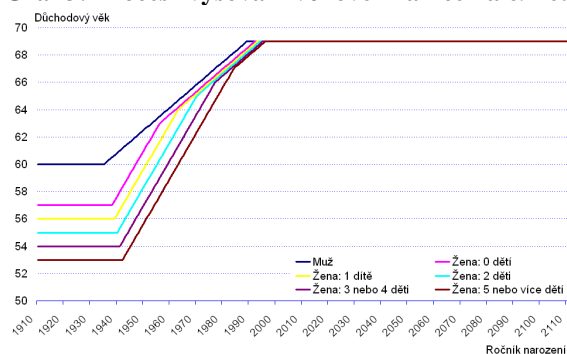
- (ii) Postupné zvýšení věkové hranice pro odchod do starobního důchodu na 67 let pro muže i ženy. Muži dosáhnou tohoto věku v roce 2044, ženy v letech 2047-2051 (v závislosti na počtu vychovaných dětí).

Graf 2: Proces zvyšování věkové hranice na 67 let

- (iii) Postupné zvýšení věkové hranice pro odchod do starobního důchodu na 69 let pro muže i ženy. Muži dosáhnou tohoto věku v roce 2058, ženy v letech 2061-2065 (v závislosti na počtu vychovaných dětí).

Graf 3: Proces zvyšování věkové hranice na 69 let

- (iv) Zrušení předčasných odchodů do starobního důchodu. Zrušení probíhá postupně v letech 2006-2008 tak, že každý rok se zkrátí o jeden rok nyní tříletý úsek před dosažením statutární věkové hranice, kdy je možné odejít do předčasného důchodu.

Tyto scénáře jsou definičně totožné se základní variantou s výjimkou nastavení věkové hranice pro odchod do starobního důchodu - scénáře (i)-(iii). Scénář (iv) se od základní varianty liší pouze zrušením možnosti pro předčasný odchod do starobního důchodu. Obdobně jako v základní variantě, i zde projekce důchodového systému nezahrnuje důchody ozbrojených složek. Stejně jako v základní variantě jsou ve všech scénářích (i) až (iv) použity následující hodnoty významných parametrů důchodového systému:

- valorizace vyplácených důchodů: CPI + 1/3 růstu průměrné reálné mzdy
- indexace základní výměry: dle vývoje průměrné mzdy
- indexace redukčních hranic: dle vývoje průměrné mzdy

Výpočty byly provedeny s využitím demografické prognózy Přírodovědecké fakulty UK v Praze z roku 2003.

Je nutné upozornit, že v oblasti makroekonomických předpokladů došlo oproti základní variantě k dílčí změně. V situaci zvyšování věkové hranice (nad rámec zvyšování věkové hranice obsažený v základní variantě) pro odchod do starobního důchodu či při zrušení možnosti pro odchod do předčasného důchodu není udržitelný předpoklad o nulovém dopadu těchto kroků na míru participace na trhu práce u relevantních věkových kohort.

Scénáře (i) až (iv) povedou, ve srovnání se základní variantou, k mírně vyšší celkové participaci na trhu práce. To v logice makroekonomického scénáře vyústí v dlouhodobě vyšší úroveň vytvořeného reálného hrubého domácího produktu. Krátko- až střednědobě budeme u jednotlivých scénářů (i) až (iv) svědky také vyšší meziroční dynamiky růstu reálného HDP. Po vyprchání efektu zvyšování věkové hranice (resp. zrušení předčasných důchodů) na míru participace se dynamika reálného produktu ustálí na úrovních totožných s makroekonomickým scénářem Základní varianty..

Pro ilustraci jsou základní makroekonomické ukazatele pro základní variantu a jednotlivé změny stručně uvedeny v tabulce 1.

Tabulka 1: Vývoj základních makroekonomických ukazatelů (průměry za období)

		2004	2005-2010	2010-2020	2020-2030	2030-2040	2040-2050	2050-2100	2005-2100
Základní makroekonomické ukazatele									
Základní varianta									
HDP, s.c.	<i>růst v %</i>	4,0	3,6	2,8	2,2	1,6	1,4	1,7	1,9
HDP na hlavu	<i>růst v %</i>	3,9	3,5	2,7	2,2	1,7	1,6	1,8	2,0
Zaměstnanost	<i>růst v %</i>	-0,6	0,5	0,0	-0,3	-0,7	-0,7	-0,2	-0,3
Věk 65 let									
HDP, s.c.	<i>růst v %</i>	4,0	3,6	2,8	2,6	1,9	1,4	1,7	2,0
HDP na hlavu	<i>růst v %</i>	3,9	3,5	2,7	2,6	2,1	1,6	1,8	2,1
Zaměstnanost	<i>růst v %</i>	-0,6	0,5	0,0	0,1	-0,3	-0,7	-0,2	-0,2
Věk 67 let									
HDP, s.c.	<i>růst v %</i>	4,0	3,6	2,8	2,6	2,1	1,6	1,7	2,0
HDP na hlavu	<i>růst v %</i>	3,9	3,5	2,7	2,6	2,2	1,8	1,8	2,1
Zaměstnanost	<i>růst v %</i>	-0,6	0,5	0,0	0,1	-0,2	-0,5	-0,2	-0,2
Věk 69 let									
HDP, s.c.	<i>růst v %</i>	4,0	3,6	2,8	2,6	2,1	1,7	1,7	2,1
HDP na hlavu	<i>růst v %</i>	3,9	3,5	2,7	2,6	2,2	1,8	1,9	2,2
Zaměstnanost	<i>růst v %</i>	-0,6	0,5	0,0	0,1	-0,2	-0,4	-0,2	-0,1
Zrušení předčasných důchodů									
HDP, s.c.	<i>růst v %</i>	4,0	3,8	2,8	2,2	1,6	1,4	1,7	1,9
HDP na hlavu	<i>růst v %</i>	3,9	3,7	2,7	2,2	1,7	1,5	1,8	2,0
Zaměstnanost	<i>růst v %</i>	-0,6	0,6	0,0	-0,3	-0,7	-0,7	-0,2	-0,3

Kvantifikovány jsou makrofinanční a mikrofinanční kritéria, která se počítají u všech zadaných variant důchodové reformy. Schéma modelu, který byl použit k analýze základní

varianty a jejich parametrických úprav, je včetně stručného popisu jednotlivých bloků modelu k dispozici v sekci 2.3.

Výsledky po roce 2065 jsou založeny na demografické projekci, nikoliv na prognóze. Při interpretaci výsledků je nutné brát ohled na nejistotu demografických prognóz/projekcí, která se zvyšuje s prodlužujícím se časovým horizontem prognóz/projekcí.

Výsledky:

Detailní hodnoty všech makrofinančních a mikrofinančních kritérií a jejich průběh v čase v celém projekčním období je k dispozici v souborech Kritérií. V dalším textu jsou komentovány pouze nejdůležitější kvantitativní výstupy.

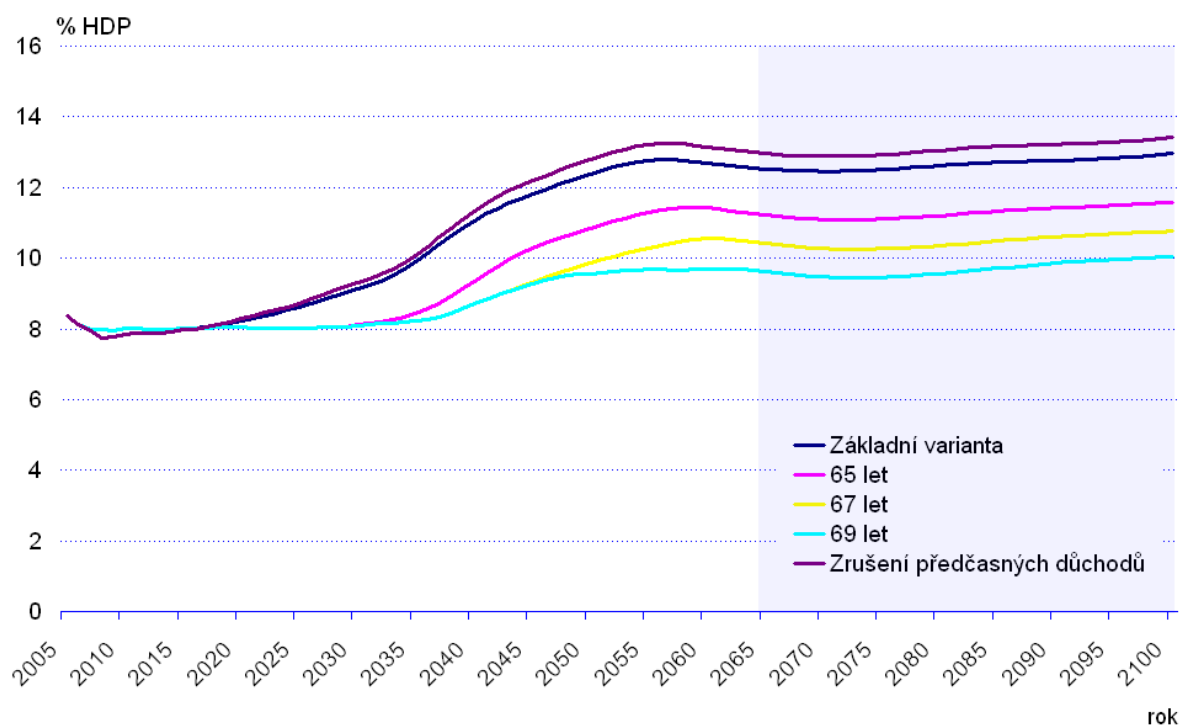
1. Makrofinanční kritéria

• Výdaje důchodového systému

Výdaje důchodového systému jsou velmi citlivé na výši statutární věkové hranice pro odchod do důchodu. V základní variantě výdaje rostou v dlouhém období na úroveň 13 % HDP. Zvýšení věkové hranice na 65 let (z 63 v základní variantě) redukuje výdaje důchodového systému v dlouhém období na 11,5 % HDP. Zvýšení věkové hranice postupně na 67 let by vedlo k dlouhodobé stabilizaci výdajů na důchody na úrovni přibližně 10,5 % HDP. Pokud by zvyšování statutární věkové hranice pokračovalo perspektivně až na úroveň 69 let, výdaje na důchody by byly nižší než 10 % HDP.

Zajímavou informaci poskytuje varianta počítající se zrušením předčasných odchodů do starobního důchodu. Tento scénář dosahuje ve srovnání se základní variantou krátkodobou výdajovou úsporu (cca 0,1-0,2 % HDP ročně). Ve středním a dlouhém období je ovšem tato varianta výdajově o cca 0,5 % HDP náročnější než základní varianta. Jde o důsledek záporné implicitní daně v období možnosti odchodu do předčasného starobního důchodu, která byla identifikována ve středním a dlouhém období u analyzovaných PTJ v základní variantě. Záporná implicitní daň v této fázi života PTJ znamená, že z hlediska důchodového systému se PTJ odchod do předčasného důchodu „nevypláčí“. Přesto k němu v základní variantě dochází a z hlediska projekce i dále bude docházet. Zrušení možnosti odchodu do předčasného důchodu je proto v těchto podmínkách ze středně až dlouhodobého hlediska pro důchodový systém poněkud paradoxně výdajově dražší variantou.

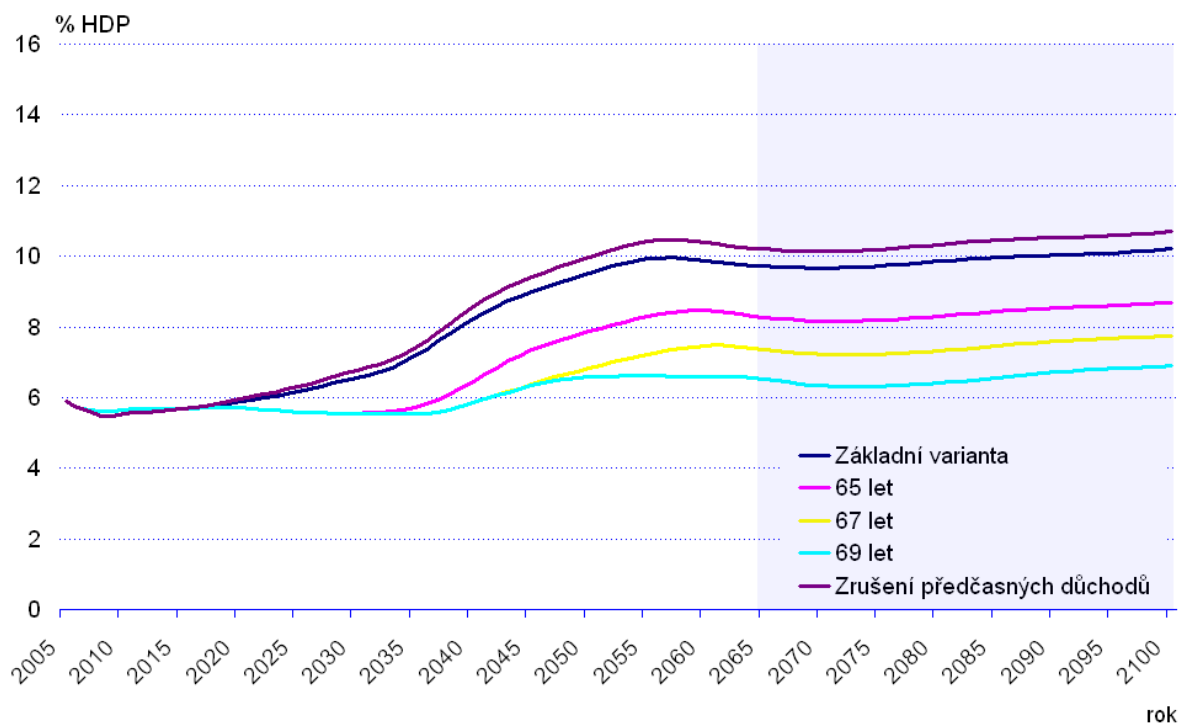
Graf 4: Celkové výdaje důchodového systému

Pokles výdajů ve variantách pracujících s vyšším věkem pro odchod do důchodu oproti základní variantě je způsoben nižším počtem důchodců. V základní variantě se celkový počet starobních důchodců zvýší z cca 1,95 mil. v roce 2004 na cca 3,1 mil. na konci 50. let. Zvýšení věkové hranice pro odchod do důchodu na 65 let sníží kulminaci počtu starobních důchodců o více než 300 tisíc na cca 2,75 mil. v roce 2058. Pokračující zvyšování věkové hranice na 67 let zajistí, že vrcholu v počtu starobních důchodců bude dosaženo na úrovni

kolem 2,50 mil. osob. V případě postupného růstu věkové hranice na 69 let bude maximálního počtu starobních důchodců dosaženo o cca 10 let dříve, kolem roku 2048, ovšem na nižší hodnotě – cca 2,37 mil. osob. Zrušení možnosti předčasných důchodů sníží počet starobních důchodců ve srovnání se základní variantou pouze o cca 50 tisíc osob a celkový počet starobních důchodců v této variantě bude kulminovat na úrovni cca 3,04 mil. kolem roku 2056. Dopad různých variant zvyšování věkové hranice pouze na výdaje na starobní důchody je znázorněn na grafu 5.

Graf 5: Výdaje na starobní důchody

Je důležité zdůraznit, že model důchodového systému počítá se sekundárním zvyšováním počtu invalidních důchodců v reakci na proces zvyšování věkové hranice pro odchod do starobního důchodu. V základní variantě se počet invalidních důchodců zvyšuje z cca 555 tisíc v roce 2004 na cca 685 tisíc v roce 2035. Růst věkové hranice na 65 let povede ke kulminaci počtu invalidních důchodců na úroveň cca 750 tisíc kolem roku 2038, přičemž následný pokles tohoto ukazatele nebude tak hluboký jako v základní variantě. Při věkové hranici 67 let se počet invalidních důchodců zvýší až na více než 770 tisíc kolem roku 2045 a i v dalším období se udrží na vyšších hodnotách než u předchozí varianty, jakkoliv bude mít i nadále tendenci k pozdějšímu poklesu v čase. Konečně v případě zvýšení věkové hranice postupně na 69 let bude počet invalidních důchodců kulminovat na podobných hodnotách (cca 772 tisíc). Na rozdíl od předchozích variant se ovšem v pásmu 750-770 tisíc stabilizuje až do konce projekčního období.

Zrušení předčasných starobních důchodů nemá v modelu na počet invalidních důchodů ve srovnání se základní variantou vliv. To je dáno tím, že i dnes jsou předčasné důchody finančně „méně zajímavé“ než invalidní. Proto kdo může, tak využívá invalidní důchody a profil invalidity by existencí trvale krácených předčasných důchodů neměl být dotčen.

Z hlediska počtu pozůstalostních důchodců se analyzované varianty zásadněji neliší. Proto lze konstatovat, že výše popsané trendy se zrcadlí i ve vývoji celkového počtu důchodců v systému. V základní variantě dochází k růstu z cca 2,62 mil. důchodců na cca 3,80 mil.

kolem roku 2054. Zvýšení věkové hranice na 65 let omezí kulminaci počtu všech důchodců na cca 3,55 mil. osob, při růstu věkové hranice na 67 let bude celkový počet důchodců vrcholit na cca 3,38 mil. osob kolem roku 2058. Postupný růst věkové hranice na 69 let sníží maximální počet důchodců na cca 3,28 mil. kolem roku 2047. Varianta rušící předčasné odchody do důchodu omezí, ve srovnání se základní variantou, celkový počet důchodců o cca 60 tisíc osob na cca 3,74 mil.

• **Příjmy důchodového systému a příspěvková sazba**

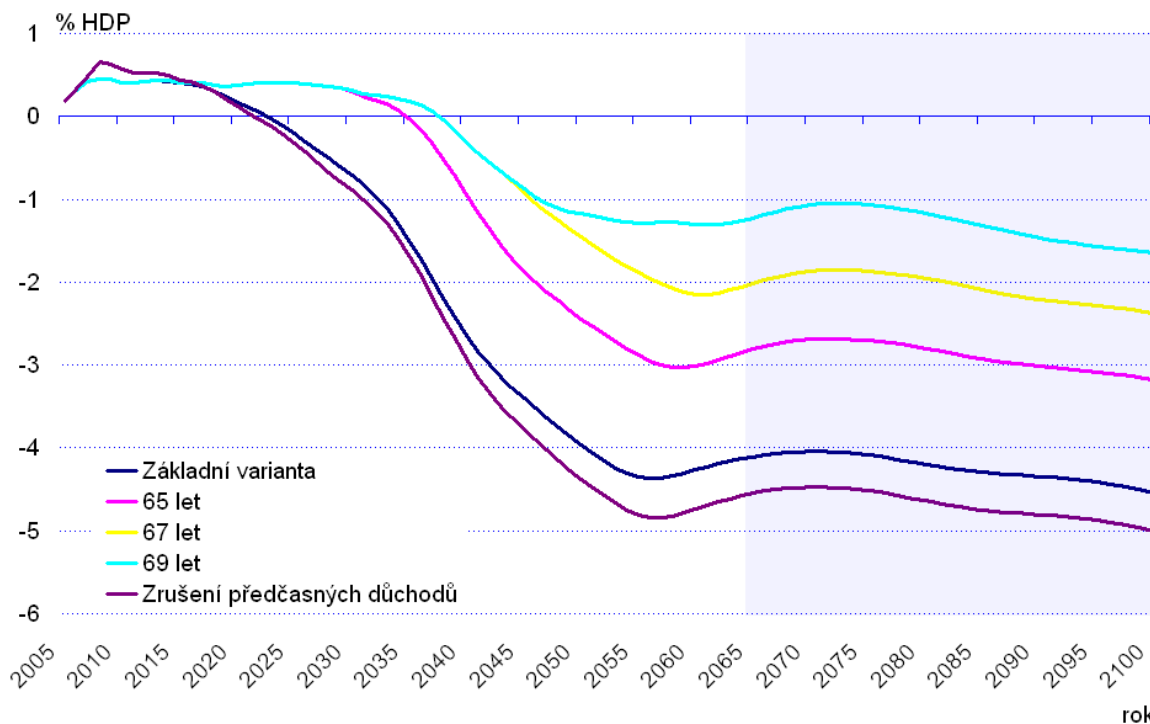
Příjmy důchodového systému jsou v relaci k HDP totožné s vývojem v základní variantě, tj. dlouhodobě na úrovni 8,4 %. Příspěvková sazba je ve všech analyzovaných variantách totožná s příspěvkovou sazbou ze základní varianty, tj. 28 %.

• **Saldo důchodového systému**

S ohledem na projektovanou stabilitu příjmů důchodového systému v relaci k HDP je pro saldo systému zásadní vývoj výdajové strany. Ve srovnání se základní variantou vedou všechny scénáře zvyšující věkovou hranici odchodu do důchodu k lepšímu vývoji salda. Zvyšování věkové hranice oddaluje okamžik, kdy se systém změní z přebytkové do deficitní pozice. Zatímco v základní variantě to nastane v roce 2023, při růstu věkové hranice na 65 let a více bude systém nedeficitní do roku 2030.

Růst věkové hranice snižuje i dlouhodobou úroveň deficitu důchodového systému. V základní variantě lze očekávat, že deficit systému se bude dlouhodobě pohybovat na úrovni kolem 4,4 % HDP. Růst věkové hranice na 65 let snižuje tuto úroveň o přibližně 1,5 p.b. na 2,9 % HDP. Pokračování ve zvyšování hranice na 67 let dále sníží dlouhodobý deficit na 1,9 – 2,4 % HDP a konečně postupný růst hranice na 69 let by ustálil deficit systému v pásmu 1,1 – 1,6 % HDP.

Graf 6: Saldo důchodového systému

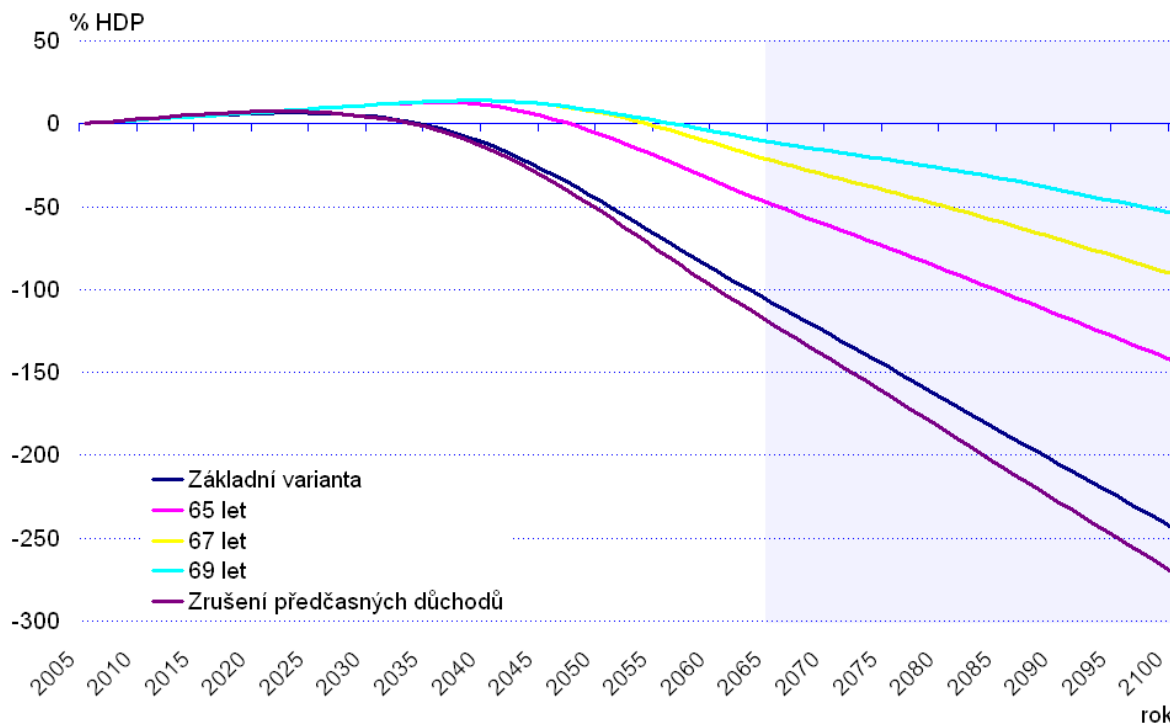

Zrušení možnosti předčasných důchodů je, jak již bylo výše konstatováno, krátkodobě pro důchodový systém finančně pozitivní. Přebytek důchodového systému by tak v roce 2008

mohl dosáhnout až 0,7 % HDP, což je o cca 0,3 % HDP více než v základní variantě. Dlouhodobě je však tato subvarianta pro důchodový systém paradoxně drahá a deficit systému v dlouhém období by byl cca o 0,5 % HDP ročně vyšší než v základní variantě.

- **Kumulované saldo důchodového systému**

Graf 7: Kumulované saldo důchodového systému

Počáteční přebytky se odrážejí v kumulaci aktiv v důchodovém systému. Maximálního stavu aktiv je v základní variantě dosaženo v roce 2023 (6,6 % HDP). Při zvýšení věkové hranice na 65 let se kumulují aktiva ve výši 12,8 % HDP v roce 2036. S růstem věkové hranice na 67 či 69 let se zvyšuje maximální stav aktiv v systému na 14,1 % v roce 2040. Při zrušení předčasných důchodů aktiva v důchodovém systému kulminují na 7,5 % HDP v roce 2022. V dlouhém období však důchodový systém ve všech analyzovaných scénářích kumuluje dluh. V základní variantě jde o 108 % HDP do roku 2065 (více než 240 % HDP do roku 2100). Růst věkové hranice na 65 let tyto úrovně zmírňuje na cca 49 % (resp. 143 % HDP). U věkové hranice 67 let se jedná o 22 % HDP (resp. 90 %) a konečně při zvýšení věkové hranice na 69 let bude kumulovaný dluh důchodového systému v roce 2065 cca 11 % a přibližně 54 % v roce 2100. Zrušení předčasných důchodů je dlouhodobě dražší než základní varianta, což dokumentuje i kumulace dluhu: 120 % HDP k roku 2065 a více než 270 % HDP do konce století.

- **Celkový náhradový poměr**

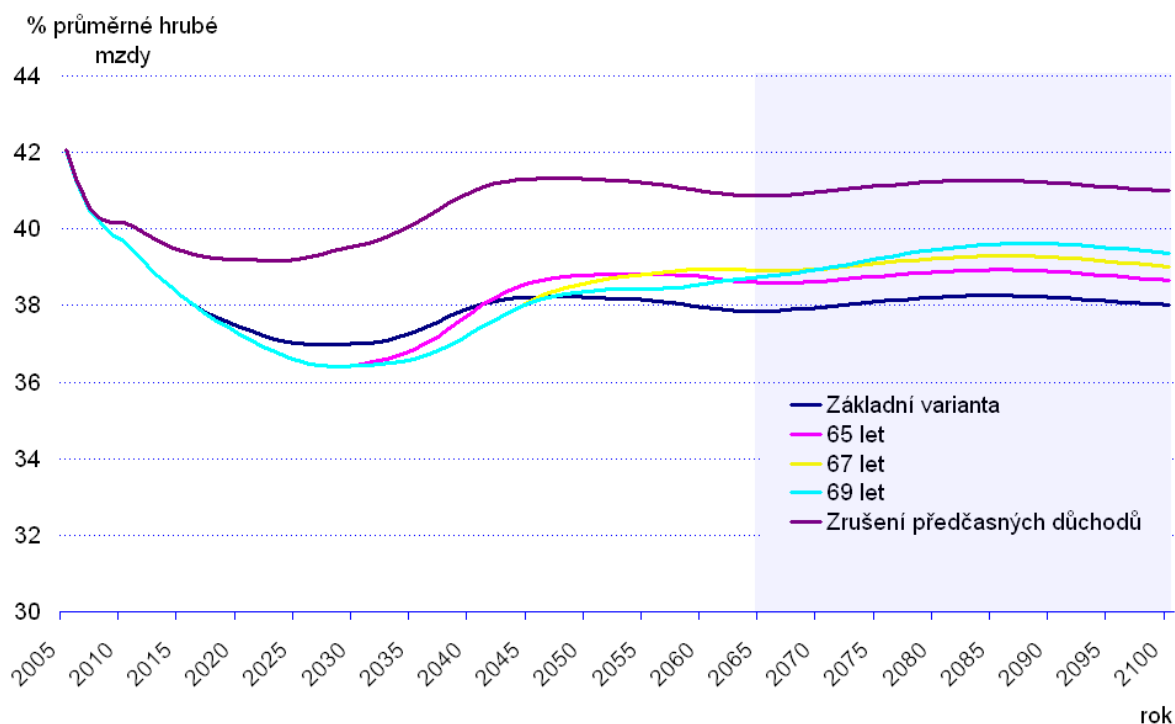
Graf 8 potvrzuje poznatky získané z analýzy základní varianty důchodového systému. Celkový náhradový poměr (podíl průměrného starobního důchodu a průměrné mzdy¹) je

¹ Průměrná mzda v ekonomice je představována odhadem průměrné mzdy v národním hospodářství včetně podlimitních ekonomických subjektů (tj. podniků s méně než 20 zaměstnanci). Použity jsou údaje bez zahrnutí ozbrojených složek (z důvodu konzistence s výpočty důchodového systému, které nezahrnují příjmy z pojistného a výdaje na důchody ozbrojených složek). Údaje nejsou běžně publikovány, na vyžádání je ovšem poskytuje ČSÚ. Tento typ průměrné mzdy je úrovněv poněkud nižší než průměrná mzda za podniky s 20 a více zaměstnanci, která bývá standardně uváděna jako průměrná mzda v ekonomice. Proto dosahuje průměrný

v základní variantě tažen směrem dolů nejen nižší než mzdovou valorizací důchodů, ale také rostoucím počtem předčasných důchodů. Zrušení možnosti předčasných důchodů vede po překonání dočasného efektu daného nižší než mzdovou valorizací k růstu celkového náhradového poměru nad 40 % průměrné hrubé mzdy a následné dlouhodobé stabilizaci na této úrovni.

Tři scénáře pracující s různým věkem pro odchod do důchodu se z hlediska celkového náhradového poměru příliš neliší. Dílčí odchylky odrážejí různé tempo přirozené obměny důchodů, které je oproti základní variantě ovlivněno procesem postupného zvyšování důchodového věku. S vyšší věkovou hranicí se oddaluje vstup nových důchodců do systému, kteří svými vyššími nově přiznanými důchody vytáhnou celkový náhradový poměr nahoru. V dlouhém období, po dokončení zvyšování hranice pro odchod do důchodu platí, že růst věkové hranice vede k mírně vyššímu celkovému náhradovému poměru než v základní variantě. Důchody jsou totiž vypláceny kratší dobu, tzn. že relativně ve vztahu k průměrné mzdě se jejich úroveň sníží prováděnou (nižší než mzdovou) valorizací méně.

Graf 8: Celkový náhradový poměr

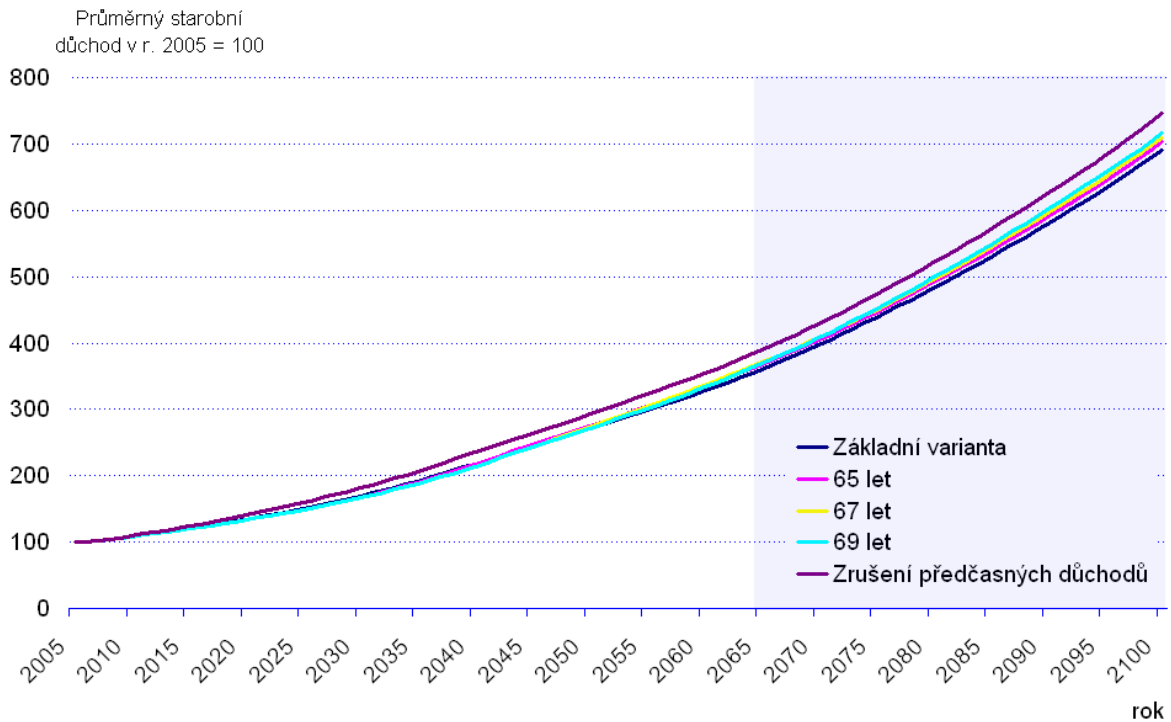
Relativně nejvyšší náhradový poměr udržuje varianta, která ruší předčasné důchody. Míra náhrady je zde dlouhodobě zhruba o 3 p.b. vyšší než v základní variantě. Tuto diferenci způsobují právě předčasné - trvale krácené - důchody, u nichž základní varianta předpokládá nárůst ze současných cca 260 tisíc na 1 milión na počátku 40. let a jejich následné stabilizaci na této hladině. Tyto trvale krácené důchody z logiky věci poskytují nižší náhradu a snižují tak úroveň celkového náhradového poměru.

Jelikož všechny věkové varianty udržují se základní variantou velmi obdobnou míru náhrady a neliší se ani ve valorizačním schématu, liší se i ukazatel vývoje reálné hodnoty průměrného důchodu jen marginálně (viz Graf 9). O něco rychlejší nárůst reálné hodnoty důchodu v čase

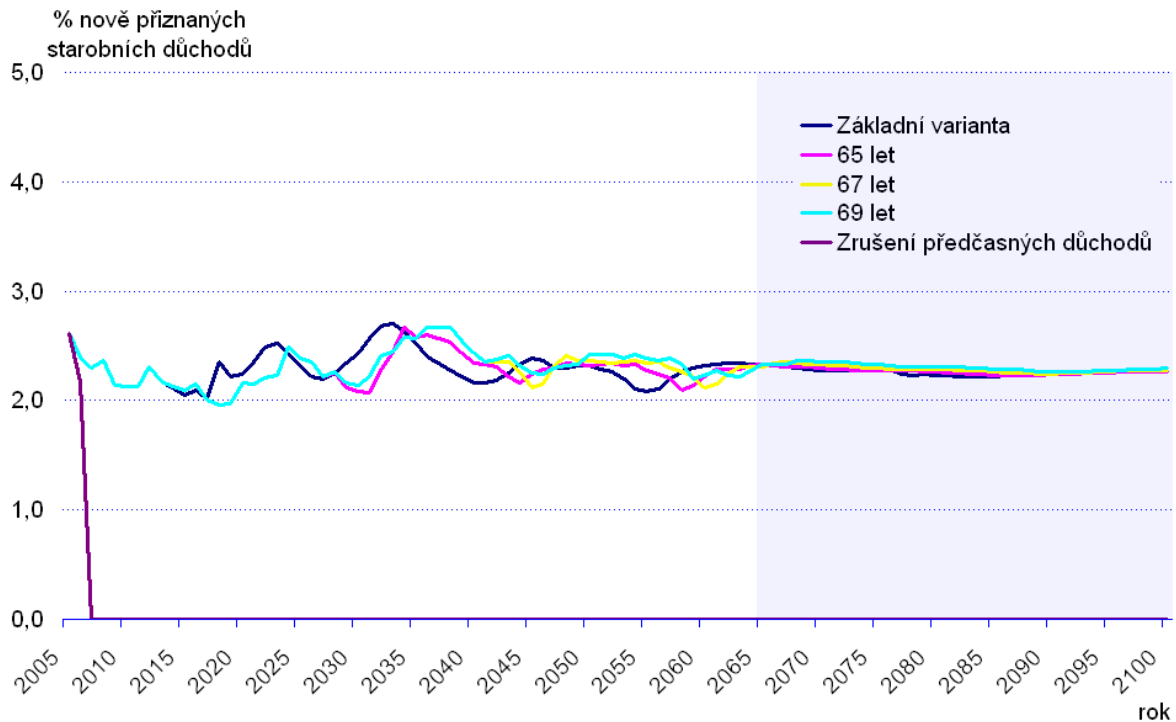
náhradový poměr v naší analýze pro současné období o cca 3 p.b. vyšších hodnot než jsou dosud standardně publikované údaje.

zaznamenáme u varianty, v níž absentují trvale krácené předčasné důchody a která je tak schopna vyplácet úrovně vyšší průměrné důchody.

Graf 9: Reálná hodnota průměrného starobního důchodu

Graf 10: Podíl nově přiznaných starobních důchodů pod hranicí chudoby²

Za prakticky stejné můžeme označit výsledky věkových variant se základní variantou i z hlediska podílu nově přiznaných důchodů pod hranicí chudoby (viz Graf 10), neboť se

² Způsob modelace hranice chudoby je podrobněji diskutován v popisu základní varianty.

všechny shodně stabilizují na úrovni kolem 2,3 %. Varianta rušící předčasné důchody vede k nulovým hodnotám tohoto ukazatele, neboť eliminuje vyplácení důchodů, které hranice chudoby nedosahují.

2. Mikrofinanční kritéria

Mikrofinanční kritéria jsou kvantifikována pro různé úrovně příjmů jednotlivce s pomocí tzv. příjmově typizovaného jedince (dále jen PTJ). Podrobnější informace o PTJ a výpočtu jednotlivých mikrofinančních kritérií je k dispozici v sekci 2.2.

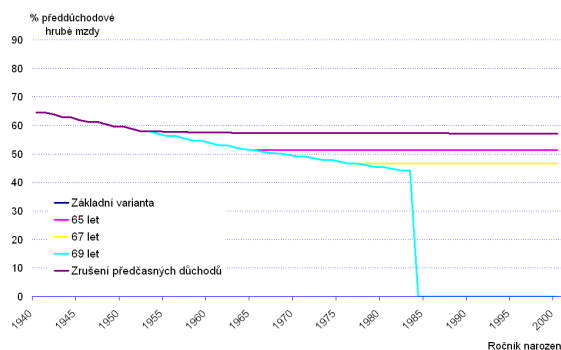
Připomínáme pouze, že PTJ je definován jako muž, setrvávající na trhu práce po dobu 45 let a odcházející do důchodu v 65 letech. Mikrofinanční kritéria jsou spočteny také pro ženy. I u žen se předpokládá setrvání na trhu práce po dobu 45 let a odchod do starobního důchodu v 65 letech. Modelově se předpokládá, že jde o ženu se dvěma dětmi.

• Náhradový poměr

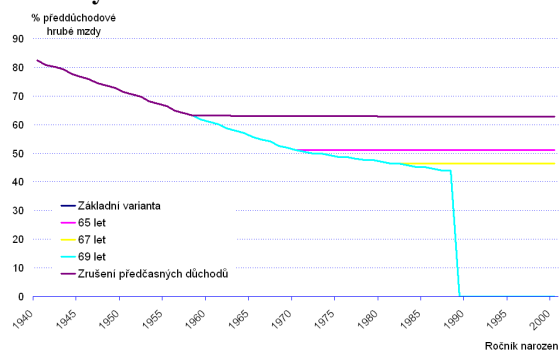
Ve srovnání se základní variantou dosahují scénáře pracující s vyšší věkovou hranicí pro odchod do důchodu dlouhodobě nižší úroveň náhradového poměru. Tato situace je ilustrována na grafu 11 pro muže a na grafu 12 pro ženy, které pracují s PTJ dosahujícími celoživotně průměrného výdělku v ekonomice. Stejný závěr je možné učinit pro všechny analyzované PTJ. Dlouhodobý pokles náhradového poměru je způsoben prodlužováním statutární věkové hranice. To nejprve snižuje prémii za pozdější odchod do důchodu³ a posléze vede k uplatnění sankcí za předčasný odchod do důchodu. V konečném důsledku tak v čase klesá výše přiznaného důchodu ve vztahu k poslední předdůchodové mzdě. Po zastavení procesu zvyšování věkové hranice se náhradový poměr stabilizuje. Zrušení předčasných důchodů nemá ve srovnání se základní variantou vliv na individuální náhradový poměr u analyzovaných PTJ (PTJ z definice v základní variantě nemohou odcházet do důchodu předčasně).

Je nutné podotknout, že pokles individuálního náhradového poměru je důsledkem způsobu konstrukce PTJ, který ve všech variantách odchází do důchodu (resp. z trhu práce) ve stále stejném věku 65 let. V realitě, budou-li lidé odcházet do důchodu vždy při dosažení věkové hranice (která v čase v analyzovaných scénářích roste), bude jejich konkrétní náhradový poměr vykazovat tendenci k určitému růstu. Půjde o důsledek delší doby pojištění v důsledku růstu věkové hranice.

Graf 11: Individuální náhradový poměr 100% PTJ-muže

Graf 12: Individuální náhradový poměr 100% PTJ-ženy

³ PTJ, pro kterého je náhradový poměr kalkulován, odchází do důchodu (resp. z trhu práce) vždy v 65 letech.

K zajímavé situaci dochází v případě růstu věkové hranice na 69 let. V průběhu tohoto zvyšování, konkrétně po dosažení věkové hranice 68 let (generace narozené v roce 1984 a později), se věk, při kterém PTJ odchází do důchodu (65 let), dostává mimo výšeč možného odchodu do starobního důchodu. Při důchodovém věku vyšším než 68 let zkrátka nelze odejít v 65 letech věku PTJ do řádného ani do předčasného starobního důchodu. Proto v grafu náhradový poměr PTJ klesá náhle na nulu. V praxi by PTJ musel minimálně několik měsíců až jeden rok počkat na vznik nároku na odchod do předčasného důchodu.

Shodné závěry můžeme učinit i v případě žen.⁴ Zde dochází k poklesu individuálního náhradového poměru na nulu později než u mužů. To je způsobeno různým posunem věkové hranice, čímž dojde k dosažení hranice 68 let (kdy už PTJ nedosáhne ani na předčasný důchod) až pro ročník narození 1989.

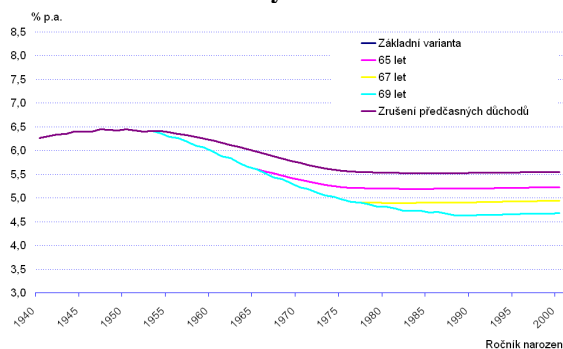
Totožnou informaci o trendu vývoje náhradového poměru u PTJ získáme i při použití čistého náhradového poměru (čistý důchod / čistá poslední předdůchodová mzda). Pouze úroveň náhradového poměru bude cca o 15 p.b. vyšší u jednotlivých variant než v případě hrubého náhradového poměru.

• Vnitřní míra výnosu

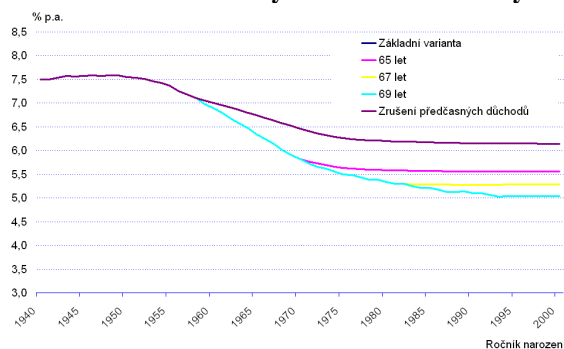
Vnitřní míra výnosu důchodového systému klesá s růstem věkové hranice pro odchod do důchodu. Tento trend je ilustrován grafy 13 a 14, jde ovšem o závěr obecně platný pro všechny analyzované PTJ. Pokles míry výnosu je způsoben snížením náhradového poměru, které bylo identifikováno v předchozím kritériu. Pro ilustraci: postupný růst věkové hranice na 69 let sníží dlouhodobou výnosnost důchodového systému o cca 1 p.b. ve srovnání se základní variantou. Varianta zrušení předčasných důchodů nemá na úrovni PTJ vliv na míru výnosu z důchodového systému ve srovnání se základní variantou.

U žen zde pozorujeme (stejně jako v předchozím kritériu) oproti mužům pouze dílčí úrovnovou diferencí, jejíž příčiny byly podrobněji popsány v základní variantě.

Graf 13: Vnitřní míra výnosu 100% PTJ-muže

Graf 14: Vnitřní míra výnosu 100% PTJ-ženy

⁴ Připomínáme, že modelována byla PTJ-žena se dvěma dětmi.

• **Implicitní daň**

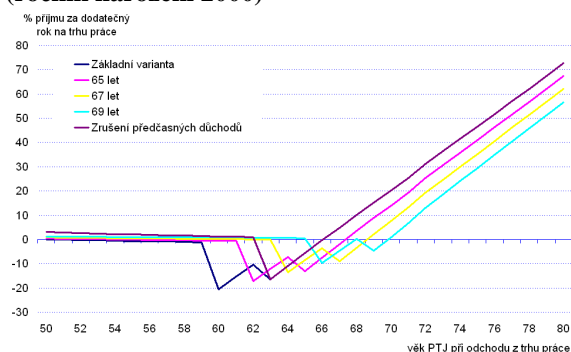
Zrušení možnosti odchodu do předčasného důchodu vede, ve srovnání se základní variantou, k prodloužení kladné implicitní daně až do 62. roku věku PTJ. Po dosažení statutární věkové hranice (63 let) je vývoj implicitní daně totožný s výsledky základní varianty. Záporná implicitní daň u základní varianty v období předčasného odchodu do důchodu vysvětluje, proč je zrušení možnosti předčasných důchodů pro důchodový systém zdánlivě paradoxně dražší variantou. Předčasný důchod se finančně v základní variantě důchodcům „nevyplácí“, neboť důchodový systém motivuje k setrvání na trhu práce. Zrušení předčasného důchodu tak dlouhodobě zatíží výdajovou stranu systému více než vývoj v základní variantě.

Scénáře zvyšující věkovou hranici pro odchod do důchodu působí ve srovnání se základní variantou následujícím způsobem:

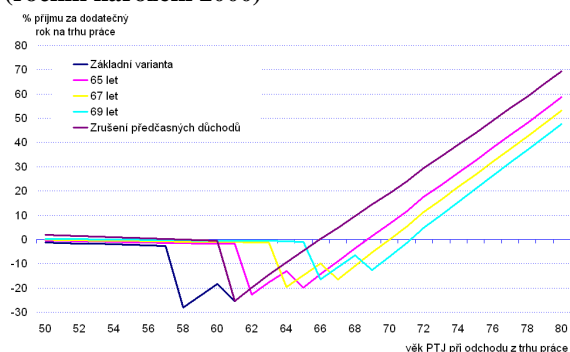
- (i) Posunují věk, kdy PTJ nemůže odejít do předčasného důchodu. V této fázi života PTJ se prosazuje, podobně jako po celou šestou dekádu života PTJ, kladná implicitní daň. Podobně jako v základní variantě není třeba tuto daň přeceňovat, a to z důvodu finančně omezené možnosti jedinců odejít z trhu práce několik let před dosažením možnosti předčasného důchodu.
- (ii) V období možnosti předčasných důchodů (statutární hranice mínus 3 roky až statutární hranice mínus 1 rok) je implicitní daň záporná a systém motivuje k setrvání na trhu práce a placení příspěvků na důchodové pojištění. Spolu s posunem věkové hranice se ovšem posouvá pásmo předčasných odchodů do důchodu (z intervalu 60-62 let v základní variantě postupně až na 66-68 let ve variantě věkové hranici 69 let). Z grafů 15 i 16 je patrné, že míra motivace k setrvání na trhu práce v období možnosti předčasného odchodu do důchodu spolu s růstem věkové hranice pro odchod do důchodu postupně klesá – implicitní daň postupně snižuje svou absolutní hodnotu. Zvyšování věkové hranice tak působí ve směru posilování pojistně-neutrálních vlastností důchodového systému. Technické vysvětlení spočívá v tom, že spolu s posunem pásma pro předčasný odchod do důchodu do vyšších věků PTJ se pro daného PTJ výrazněji snižuje pravděpodobnost dožití se dalšího následujícího roku. Snižuje se tak převis důchodového bohatství PTJ v situaci, kdy by odložil o jeden rok odchod do důchodu ve srovnání se situací, kdy by odešel do důchodu ihned.
- (iii) Při dosažení statutárního důchodového věku zaznamenáváme v implicitní dani ve všech analyzovaných scénářích prohloubení její záporné hodnoty. Důchodový systém tak vysílá pobídku jednotlivcům směrem k dalšímu setrvání na trhu práce. I zde však platí, že velikost této pobídky v čase klesá spolu s tím, jak se zvyšuje statutární věková hranice pro odchod do důchodu.
- (iv) Po dosažení věkové hranice implicitní daň rychle lineárně roste a po jednom či dvou letech se dostává do kladných hodnot. Tento poznatek je totožný pro všechny analyzované scénáře.

Tyto tendence jsou ilustrovány grafy 12 a 13, zachycujícími implicitní daň PTJ (mužů a žen) s příjmem ve výši 100 % průměrné mzdy v ekonomice. Ročník narození PTJ byl pro účely grafu záměrně zvolen v roce 2000, neboť pro tuto generaci jsou v grafu plně pozorovatelná všechna uvažovaná posunutí věkové hranice do důchodu, tzn. i posun hranice na 69 let.

Graf 15: Implicitní daň, 100% PTJ-muži (ročník narození 2000)

Graf 16: Implicitní daň, 100% PTJ-ženy (ročník narození 2000)

Závěry:

Analyzované scénáře posunu věkové hranice pro odchod do důchodu a zrušení možnosti předčasných důchodů mění ve srovnání se základní variantou počet důchodců v důchodovém systému. Konkrétní dopady těchto scénářů na sledovaná kritéria jsou následující:

- **Výdaje důchodového systému klesají ve srovnání se základní variantou spolu s růstem statutární věkové hranice pro odchod do důchodu.**

Nicméně ani postupný posun věkové hranice na 69 let nedokáže zabránit růstu výdajů na důchody o cca 2 p.b. ve vztahu k HDP v dlouhém období. Je dobré si uvědomit, že ani v případě postupného růstu věkové hranice na 69 let nebude průměrná délka pobírání starobního důchodu (u mužů) nižší než je tomu v současnosti.

- **Zrušení možnosti předčasného odchodu do důchodu je poněkud překvapivě dlouhodobě o cca 0,5 % HDP ročně dražší, než základní varianta.**

Jde o důsledek toho, že ekonomické sankce za předčasný odchod do důchodu jsou v zásadě v dlouhém období nastaveny ve stávajícím systému dostatečně silně. Osoby odcházející v základní variantě do předčasného důchodu se tak připravují o část svého celkového důchodového bohatství a výdajové straně důchodového systému dlouhodobě ulevují. Tento závěr je ovšem silně podmíněn předpokladem, že tvůrci důchodové politiky dlouhodobě dokáží v praxi naplnit přijatý předpoklad o pouze minimální valorizaci důchodů (inflace + 1/3 růstu průměrné reálné mzdy). Dílčí analýza různých temp valorizace prokázala, že s růstem tempa valorizace implicitní daň roste. Předčasné důchody by se tak v případě vyšší než minimální valorizace stávaly z hlediska dlouhodobé stability důchodového systému značnou přítěží.

- **Na příjmovou stranu důchodového systému v relaci k HDP nemají analyzované scénáře vliv. Příjmy systému tak ve všech scénářích zůstávají na úrovni 8,4 % HDP a příspěvková sazba na hladině 28 %.**
- **Vývoj salda důchodového systému reflektuje růstové trendy ve výdajové straně.**

Dlouhodobý deficit systému se snižuje spolu s růstem statutární věkové hranice pro odchod do důchodu. Ovšem i v případě nejvýraznějšího růstu věkové hranice na 69 let zůstává systém dlouhodobě v deficitu ve výši 1,1 – 1,6 % HDP ročně. Zrušení předčasných důchodů vede dlouhodobě k vyšším deficitům než základní varianta.

- **Zvyšování věkové hranice pouze čase oddálí propad kumulovaného salda systému do záporných čísel.**

Z hlediska kumulovaného salda se v chování důchodového systému projevují dvě rozdílné etapy. V prvním, časově kratším úseku, systém kumuluje přebytky. Aktivní pozice však nepřesáhne 15 % HDP, a to ani ve scénářích zvyšujících věkovou hranici na 67 a více let. Poté se systém dostává do deficitní pozice, aktiva se rozpouštějí na úhradu výdajů a dlouhodobě se v systému kumuluje dluh. Ke konci tohoto století jde v základní variantě o více než 240 % HDP. V případě zvýšení věkové hranice na 69 let se dluh snižuje k 64 % HDP. Zrušení předčasných důchodů vede k vyšší kumulaci dluhu v dlouhém období než základní varianta (přes 270 % HDP do konce století).

- **Všechny varianty udržují dlouhodobě celkový náhradový poměr nad 38 %.**

Celkový náhradový poměr se u scénářů zvyšujících věkovou hranici liší od základní varianty pouze nepatrně. V krátkém a středním období poskytuje základní varianta poněkud vyšší náhradový poměr, neboť u scénářů růstu věkové hranice probíhá v krátkém období obměna důchodů pomaleji. Po ukončení procesu zvyšování věkové hranice ovšem obměna důchodů starých (nižších) za nové (vyšší z důvodu delší doby pojištění) vede k dlouhodobému růstu náhradového poměru o necelý 1 p.b. nad úroveň dosaženou v základní variantě. Zrušení předčasných důchodů zvyšuje přirozeně celkový náhradový poměr ve srovnání se základní variantou o cca 3 p.b. Jde tak o jiné vysvětlení toho, proč je tento scénář dlouhodobě dražší než základní varianta.

- **Zvyšování věkové hranice postupně snižuje individuální náhradový poměr.**

Z hlediska individuálního náhradového poměru lze konstatovat, že zvyšování věkové hranice pro odchod do důchodu vede k dlouhodobému poklesu tohoto ukazatele pro všechny PTJ. S růstem věkové hranice se při předpokládaném stabilním věku odchodu PTJ do důchodu (65 let), resp. z trhu práce, snižuje premie za odložený odchod, resp. zvyšuje se sankce za předčasný odchod do důchodu.⁵ Zrušení předčasných důchodů nemá na vývoj individuálního náhradového poměru měřeného optikou PTJ ve srovnání se základní variantou žádný vliv.

- **Vnitřní míra výnosu se rovněž s růstem věkové hranice snižuje.**

S výše popsaným vývojem individuálního náhradového poměru koresponduje vývoj vnitřní míry výnosu důchodového systému. Růst věkové hranice vede ke snížení dlouhodobé míry výnosu důchodového systému. Nicméně i při zvýšení věkové hranice na 69 let dosáhnou PTJ s celoživotním příjmem na úrovni 100 % průměrné mzdy výnosu alespoň 4,5 % p.a. Zrušení předčasných důchodů nemění oproti základní variantě míru výnosu důchodového systému pro sledované PTJ.

- **Zvyšování věku odchodu do důchodu posiluje pojistně matematickou spravedlnost systému v období kolem této věkové hranice.**

⁵ Tento závěr je ovlivněn konstrukcí PTJ. Jak bylo diskutováno v předchozím textu, v případě odchodu jednotlivců do důchodu vždy na aktuální věkové hranici pro odchod do důchodu by jejich náhradový poměr vykazoval tendenci k určitému růstu v důsledku delší doby pojištění.

Implicitní daň si zachovává ve scénářích zvyšujících věkovou hranici pro odchod do důchodu hlavní vlastnosti pozorované již v základní variantě. Zajímavostí je skutečnost, že růst věkové hranice zvyšuje pojistně-matematickou spravedlnost důchodového systému v pásmu předčasných odchodů do důchodu a přibližně dvou následujících letech věku PTJ.